

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکز
دانشکده هنر و معماری/گروه نقاشی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش : نقاشی

عنوان:
سیر تحول واقع گرایی (رئالیسم) در هنر نقاشی معاصر
ایران

استاد راهنما:
جناب آقای رامین مهدی نژاد

استاد مشاور:
جناب آقای دکتر حبیب اله صادقی

پژوهشگر:
فریما مرادی

زمستان ۱۳۹۰

تقدیم به :
پدر و مادر مهربانم

با تشکر و سپاس فراوان از
اساتید محترم :

جناب آقای رامین مهدی نژاد
و
جناب آقای دکتر حبیب اله صادقی

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **فریما مرادی** دانشجوی کارشناسی ارشد رشته **نقاشی** با شماره دانشجویی **۸۸۰۶۵۱۵۶۳۰۰:** اعلام می‌نمایم که کلیه مطالب من مندرج در این پایان نامه با عنوان: **سیر تحول واقع‌گرایی (رئالیسم) در هنر نقاشی معاصر ایران** حاصل کار پژوهشی خود بوده و چنانچه دستاوردهای پژوهشی دیگران را مورد استفاره قرار داده باشم، طبق ضوابط و رویه‌های جاری، آنرا ارجاع داده و در فهرست منابع و مآخذ ذکر نموده‌ام. علاوه بر آن تأکید می‌نمایم که این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح، پایین‌تر یا بالاتر ارائه نشده و چنانچه در هر زمان خلاف آن ثابت شود، بدینوسیله متعهد می‌شوم، در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام توسط دانشگاه، بدون کوچکترین اعتراض آنرا بپذیرم.

تاریخ و امضا

بسمه تعالی

در تاریخ :

دانشجو کارشناسی ارشد آقای / خانم فریما
مرادی از پایان نامه خود دفاع نموده و با
نمونه _____
و با درجه _____
گرفت .
مورد تصویب قرار
مجموعه روف

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
فصل اول : کلیات طرح	
۱-۱- بیان.....	۱
مسأله	۴
۲-۱- هدفهای	۵
تحقیق	۵
۳-۱- اهمیت.....	۵
موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن	۵
۴-۱- سئوالات و	۵
فرضیه های تحقیق	۵
۵-۱- روش تحقیق.....	۶
.....	۶
۶-۱- محدودیت.....	۶
ها و مشکلات تحقیق	۶
۷-۱- پیشینه.....	۶
تحقیق	۶
فصل دوم : مفهوم رئالیسم	
۱-۲- مفهوم رئالیسم	۹
۲-۲- نگاهی اجمالی به پیدایش هنر رئالیسم	۱۰
فصل سوم : ورود واقع گرایی به ایران	
۱-۳- از کمال الدین بهزاد تا پایان صفوی	۳۴
۲-۳- افشاریه و زندیه	۴۳
۳-۳- قاجار	۴۵
۱-۳-۳- دوران فتحعلی شاه قاجار	۴۶
۱-۳-۳-۱- صنیع الملک	۴۹
۲-۳-۳-۲- دوران ناصرالدین شاه	۵۶
۱-۲-۳-۲- محمود خان ملک الشعرا	۵۷
۲-۲-۳-۲- مهدی مصورالملک	۶۰
۳-۲-۳-۲- ابوتراب غفاری	۶۱
۴-۲-۳-۲- محمد غفاری	۶۲
۳-۳-۳- کمال الملک و شاگردانش	۷۲
۱-۳-۳-۳- اسماعیل آشتیانی	۷۴
۲-۳-۳-۳- حسنعلی وزیری	۷۴
۳-۳-۳-۳- محمد علی حیدریان	۷۵
۴-۳-۳-۳- حسین شیخ	۷۶
۵-۳-۳-۳- علی اکبر یاسمی	۷۶
۶-۳-۳-۳- ابوالحسن صدیقی	۷۷
۷-۳-۳-۳- علی اکبر صنعتی	۷۸

فصل چهارم : بازنگیایی از بعد از انقلاب

- ۱-۴- انقلاب ۱۳۵۷ تا جنگ ایران و عراق ۸۱
۲-۴- دوران دفاع مقدس ۹۸
۳-۴- دهه هفتاد ۱۰۷

فصل پنجم : دوران معاصر

- ۱-۵- امین نورانی ۱۱۲
۲-۵- شهره مهران ۱۱۷
۳-۵- ساغر پزشکیان ۱۲۶
۴-۵- امید مشکسار ۱۳۱
۵-۵- معصومه مظفری ۱۴۰
۶-۵- ایمان افسریان ۱۴۶

فصل ششم : نتیجه گیری

- ۱-۶- نتیجه گیری ۱۵۱

گزارش کار عملی

- گزارش کار ۱۵۵

فهرست منابع و مأخذ ۱۶۵

فهرست منابع تصاویر ۱۶۷

چکیده انگلیسی ۱۶۸

فهرست تصاویر

		عنوان صفحه
۱۱	تصویر ۱-۲-۲
۱۴	تصویر ۲-۲-۲
۱۷	تصویر ۳-۲-۲
۲۰	تصویر ۴-۲-۲
۲۱	تصویر ۵-۲-۲
۲۲	تصویر ۶-۲-۲
۲۳	تصویر ۷-۲-۲
۲۵	تصویر ۸-۲-۲
۲۶	تصویر ۹-۲-۲
۲۷	تصویر ۱۰-۲-۲
۳۱	تصویر ۱۱-۲-۲
۳۵	تصویر ۱-۱-۳
۳۶	تصویر ۲-۱-۳
۳۸	تصویر ۳-۱-۳
۴۸	تصویر ۴-۳-۳
۵۰	تصویر ۵-۳-۳
۵۱	تصویر ۶-۳-۳
۵۴	تصویر ۷-۳-۳
۶۰	تصویر ۸-۳-۳
۶۲	تصویر ۹-۳-۳
۶۴	تصویر ۱۰-۳-۳
۶۷	تصویر ۱۱-۳-۳
۷۵	تصویر ۱۲-۳-۳
۷۶	تصویر ۱۳-۳-۳
۸۳	تصویر ۱-۱-۴
۸۶	تصویر ۲-۱-۴
۸۸	تصویر ۳-۱-۴
۸۹	تصویر ۴-۱-۴
۹۱	تصویر ۵-۱-۴
۹۷	تصویر ۶-۱-۴
۹۹	تصویر ۷-۲-۴
۱۰۷	تصویر ۸-۳-۴
۱۱۶	تصویر ۱-۱-۵
۱۱۷	تصویر ۲-۱-۵
۱۱۸	تصویر ۳-۱-۵
۱۲۲	تصویر ۴-۲-۵
۱۲۳	تصویر ۵-۲-۵
۱۲۴	تصویر ۶-۲-۵
۱۲۷	تصویر ۷-۲-۵
۱۲۸	تصویر ۸-۳-۵
۱۲۹	تصویر ۹-۳-۵
۱۲۹	تصویر ۱۰-۳-۵
۱۳۴	تصویر ۱۱-۴-۵
۱۳۵	تصویر ۱۲-۴-۵

١٣٦	١٣-٤-٥	تصوير
١٣٧	١٤-٤-٥	تصوير
١٣٩	١٥-٤-٥	تصوير
١٤٠	١٦-٤-٥	تصوير
١٤٤	١٧-٥-٥	تصوير
١٤٤	١٨ -٥-٥	تصوير
١٤٥	١٩-٥-٥	تصوير
١٤٥	٢٠-٥-٥	تصوير
١٤٨	٢١-٦-٥	تصوير
١٤٩	٢٢-٦-٥	تصوير
١٥٦		تصوير ١
١٥٧		تصوير ٢
١٥٨		تصوير ٣
١٥٩		تصوير ٤
١٦٠		تصوير ٥
١٦١		تصوير ٦
١٦٢		تصوير ٧
١٦٣		تصوير ٨

مقدمه

رئالیسم از واژگان و اصطلاحاتی است که شکلی پیچیده ، مسأله ساز و در عین حال فریبنده دارد. پیچیدگی این اصطلاح از آن جهت است که در وهله ی نخست ارتباط با واقعیت و طبیعت را به ذهن متبادر می کند و خواننده ، تماشاگر و یا شنونده را در این گمان می اندازد که محدوده ی ارجاعات آن را می شناسد ، اما به تدریج که ابعاد گوناگون این مفهوم چهره خود را نشان می دهد ، گستردگی طیف و پیچیدگی تنش ها و تعرض های نهفته در لایه های زیرین آن نیز نمایان می شود . بسیاری از منتقدان امروز بر این باورند که رئالیسم ، انعطاف پذیرترین ، بی ثبات ترین و در عین حال تعصب آمیزترین اصطلاح در نقد ادبی و هنری است . برخی از این منتقدان نیز آن را اصطلاحی ارزش گذارانه توصیف کرده اند. به طور کلی

بهره جویی از مفهوم رئالیسم باید شکلی مشخص و رها از محدودیت های زیبایی شناختی و میثاق های دست و پاگیر هنری داشته باشد که معنای عریان کردن شبکه های سببی اجتماع را به ذهن متبادر کند و مراد از آن نشان دادن نگرش های مسلط از موضع و منظر طبقات گوناگون باشد .

مدهاست که درباره رئالیسم و هنر عینیت گرا صحبت می شود ، بی آنکه تعریف جامع و کاملی از آن به دست داده شده باشد ، اما بحث درباره ی پیچیدگی و سردرگمی هایی که پدید می آورد بی نهایت بوده است .

رئالیسم از واژگانی است که به شیوه های متفاوت با واژگان مختلف ترکیب شده است ، و هیچ چیز بیش از گرایش مهارناپذیر یک واژه برای جذب واژگان دیگر ، و یا خود را تحت الحمایه ی واژگان دیگر قرار دادن نمی تواند نمایشگر بیماری ، بی ثباتی مزمن یک واژه یا اصطلاح باشد . این جذب شدن ها که نمونه هایی از آن را می توان در ترکیبات و عبارات زیر مشاهده کرد ، برای دست یافتن به نوعی تکیه گاه معنایی است . رئالیسم انتقادی ، رئالیسم سوسیالیستی ، رئالیسم اجتماعی ، رئالیسم جادویی ، نئو رئالیسم و هایپررئالیسم و ...

در ایران نیز از دوران قاجار هنرمندان نقاش توانستند به صورت فردی شیوه های رسوخ یافته اروپایی را با مفهوم ایرانی ترکیب کنند و نقاشی ایرانی را با مفهوم رایج واقع نمایی در جهان هماهنگ کنند . سپس نقاشی به سبک رئالیسم قرن نوزدهم توسط کمال الملک نقاش دربار قاجار معرفی و تثبیت شد . در دوران انقلاب ۱۳۵۷ نیز برخی از نقاشان تحت تأثیر مدرسان خارجی و نفوذ رئالیسم روسی و عوامل اجتماعی، شیوه های جدیدتری از رئالیسم را انتخاب کردند که تا کنون ادامه دارد و این خود نشانی از استمرار رئالیسم بعنوان سنتی پایدار در هنر ایران و جهان است .

این تحقیق شامل پنج فصل می باشد :

فصل اول : کلیات طرح

فصل دوم : ورود واقع گرایی به ایران

فصل سوم : هنر بازنمایی در ایران بعد از انقلاب
فصل چهارم : دوران معاصر
فصل پنجم : نتیجه گیری
امید است که با جمع آوری مناسب در حد خود راه
گشای سوالات افرادی باشم که در این زمینه فعالیت می
کنند .

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱ بیان مسأله

آگاهی به گذشته و تأمل در حال می تواند به عنوان یک منبع انرژی برای ادامه راه در آینده بکار گرفته شود. با در نظر گرفتن روایت های تصویری و سیر تحول تاریخ نقاشی در ایران با رویکرد عینیت گرا، بررسی و جستجو درباره ی سیر تحول این شیوه در نقاشی ایران لازم و ضروری است. تاریخ معاصر ایران را راویان مختلفی در دهه های گذشته به شرح و تفضیل درآورده اند. بنابراین ضرورت، در این پایان نامه سعی می شود تحولات نقاشی عینیت گرای معاصر در ایران بررسی گردد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی هنر اجتماعی و رویکرد عینیت گرایانه ی آن از جمله شیوه های رایج این دوران محسوب می شود. در هنر واقع گرا، از واقع گرای اجتماعی، سوسیالیستی گرفته تا خود چهره نگاری از جمله نقاشی های عینیت گرا می باشند. علیرغم یافته ها و مطالعات درباره ی شیوه های مختلف در تاریخ نقاشی ایران، باز

هم هنرمندان معاصر عینیت گرا به طور خاص مورد بررسی قرار نگرفته اند و روند تحول آثارشان از انقلاب جمهوری اسلامی ایران تا کنون مورد کنون مورد بازبینی قرار نگرفته است .

۲-۱ هدفهای تحقیق

آنچه در این تحقیق از اهمیت ویژه ای برخوردار است، بررسی ورود هنر واقع گرا به ایران، از دوره ی صفویه و همینطور برداشت هنرمندان ایرانی از هنری (واقع گرایی) که با ورود آن از غرب توسط هنرمندان ارمنی و یا تحصیل هنرمندان ایرانی در اروپا صورت گرفت ، می باشد .

۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن

دلایل اصلی برای انتخاب این موضوع :

۱-علاقه مندی و ارتباط تنگاتنگ هنر واقع گرا با آثار نقاشیم .

۲- مطرح شدن و استفاده ی هنرمندان از این روش در سالهای جاری ، نه تنها در ایران بلکه در تمامی دنیا .

اهمیت اصلی موضوع ، مطرح نشدن هنرمندان ایرانی در این دوران خاص اجتماعی است ، که رابطه تنگاتنگ هنرمند و اجتماع را یکی از دلایل اصلی آن می دانم .

۴-۱ سوالات و فرضیه های تحقیق

۱-نقاش ایرانی چه برداشتی از رئالیسم (واقع

گرایی) از ابتدای ورود تا کنون داشته است ؟

۲- آیا رئالیسم در ایران به مفهوم بازنمایی بیشتر

نزدیک شده است یا نقاشی رئالیسمی قرن ۱۹ اروپا

؟

هنرمندان واقع‌گرای معاصر ایران بعد از انقلاب را می‌توان در کدام دسته از هنرمندان واقع‌گرا طبقه‌بندی نمود؟

فرض ما بر این است که هنرمند ایرانی مسیر درست خود را برای رسیدن به هنر واقع‌گرا طی کرده باشد، با این فرض عواملی همچون شرایط خاص اجتماعی وجود دارند که مانع رسیدن هنرمند به اهدافش در اثر هنری که به تصویر می‌کشد، می‌شود. در نتیجه‌ی این شرایط خاص اجتماعی چگونه می‌توان هنر واقع‌گرا را به نحوی که هنرمند خواهان آن است به اجرا در آورد؟

۱-۵ روش تحقیق

انتخاب موضوع بر اساس مقطع خاصی از تاریخ نقاشی ایران می‌باشد و بر اساس تطبیق دوره‌های تاریخی به نتایجی رسیده‌ایم. از این رو، در ابتدا شرایط و وضع موجود دوره‌ی مورد نظر توصیف و سپس بین متغیرهای مورد نظر ارتباط نظری و تحلیلی برقرار شده است. بنابراین روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای بوده است و ۸۰ درصد از تحقیق بر اساس منابع موجود کتابخانه‌ای در این زمینه شکل گرفته است.

۱-۶ محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق

مهمترین مشکلات در این تحقیق جمع‌آوری اطلاعات در مورد هنر معاصر ایران بود. هر چند اطلاعاتی در مورد نحوه‌ی ورود هنر غربی به ایران و هنرمندانی که برای نخستین بار از هنر واقع‌گرا در ایران استفاده کردند- که در فصلهای نخست به آن پرداخته شد - وجود داشت و به کرات به چاپ رسیده بود اما منابع مکتوب در مورد هنر ایران بعد از انقلاب جمهوری اسلامی ایران بسیار کم بود و هیچ‌گونه منبع کاملی از آن یافت نشد. این عامل باعث محدود بودن اطلاعات در فصلهای پایانی این تحقیق می‌باشد.

۷-۱ پیشینه تحقیق

با نگاهی به گذشته می توان سیر نقاشی ایرانی و خروج از فضای مثالی و رها کردن دنیای لطیف خیالی ، از آن هنگام که نقاش دوره صفویه ، محمد زمان به غرب سفر کرد و اولین آثار و ظواهر هنر غربی به ایران آمد و بر اثر آن تغییر دیدگاه هنرمند ایرانی را مشاهده کرد. تاریخ نقاشی ایران و نحوه ی ورود نقاشی غربی به ایران موضوع محققان بسیاری بوده است . مهمترین منابع در این زمینه را می توان نقاشی ایرانی (رویین پاکباز) ، دایرة المعارف هنر (رویین پاکباز) ، تاریخ نقاشی ایران (مرتضی گودرزی) ، جست و جوی هویت در نقاشی معاصر ایران (مرتضی گودرزی) و آثار دیگری که قابل تحلیل و بررسی می باشند نام برد . دراین تحقیقات تأثیر عوامل دیگری همچون مهاجرت ارمنیان به ایران را نیز می توان در ورود نقاشی غربی و بازنما موثر دانست. روند اتفاقات هنری تا دوره ی انقلاب به کرات توسط این محققان بررسی شده است ولی از آن دوره به بعد هنرمندان معاصر تنها گاه گاهی توسط مجلات و فصلنامه هایی همچون حرفه هنرمند معرفی شده اند و منابعی از آنها در دسترس نیست.

فصل دوم

مفهوم رئالیسم

۱-۲ مفهوم رئالیسم

رئالیسم^۱ به عنوان یک جنبش تاریخی، نخست در نقاشی و ادبیات نیم قرن نوزدهم فرانسه و در آثار هنرمندانی همچون گوستاو کوربه^۲، گوستاو فلوبر^۳ و بالزاک^۴ چهره نمایانند. اگرچه این واژه از منظر تاریخی در پیوند با قرن نوزدهم تصور می‌شود، اما پیشینه‌ای دراز دارد و ریشه‌های آن از یونان کهن و دوران رنسانس و اندام شناسی و سنت‌های آکادمیک بعد از رنسانس آب می‌خورد. رئالیسم، آن جا که به بازنمایی مستقیم اشاره می‌کند آشکارا در پیوند با اندیشه‌های افلاطون و ارسطو درباره‌ی تقلید و محاکات است. رئالیسم این دوران اندیشه سرو کار داشتن با زندگی عادی و روزمره را در سر می‌پروراند و هدف خود را بازنمایی دقیق واقعیت‌های زندگی معاصر گذاشت. نقاش و نویسنده این دوران در نمایش شخصیت‌ها، رویدادها و چیزها به صورت واقعی مسئول و متعهد بودند. اما همیشه این سوال مطرح بوده

1 - Realism [واقع‌گرایی]

2 - Courbet

۳ - Gostav Felber - [۱۲ دسامبر ۱۸۲۱ - ۸ م، ۱۸۸۰] یکی از بزرگترین نویسندگان قرن نوزدهم فرانسه است.

۴ - Balzak (۱۷۹۹-۱۸۵۰) نویسنده نامدار فرانسوی است که او را پیشوای کتب رئالیسم اجتماعی در ادبیات می‌دانند.

است که آیا بازنگمایی واقعیت مفهوم تازه ایی بوده که با ظهور جنبش رئالیسم (واقع گرایی) متولد شده باشد؟ «در هیچ دوره ای پیش از این، مسئله ی واقعیت تا به این حد صریح و آگاهانه مطرح نشده بود؛ و هیچ عصری این اصل را در مرکز تفکر و پژوهش تصویری قرار نداده بود. هنر این دوران می‌بایست این وظیفه را به عهده می‌گرفت. بی شک هنرمندان فلاندی سده پانزدهم، و هنرمندان اسپانیایی و هلندی عصر باروک واقعیت عینی را با شور و اشتیاق زیاد کشف و مطالعه کرده بودند، و نتایج سفر اکتشافی ایشان در این قلمروی ناشناخته، سالیان دراز بر نقاشی و هنر باختر زمین اثر گذارده بود. لیکن هنر در عصر ایشان از قوائد دیگر پیروی می‌کرد، و هیچ گاه این سوال را سرسختانه پیش نکشیده بود که: واقعیت چیست؟ اینک نقاش و نویسنده بر آن بود که پیوندی ژرفتر با واقعیت برقرار کند، در این مفهوم که انسان و محیطش را در ابعادی وسیعتر و در نگرشی عمیقتر بکاود و نشان دهد» (پاکباز، ۱۳۸۱، ۶۲).

۲-۲ نگاهی اجمالی به پیدایش هنر رئالیسم

تا قبل از جنبش رئالیسم فرانسه، هنرمندان از اوایل قرن نوزدهم، به شیوه‌های مختلفی تلاش می‌کردند تا واقعیت را در آثار خود نشان دهند و به این سوال واقعیت چیست؟ پاسخ دهند، اما واقعیت در آثار هر یک از هنرمندان به شیوه‌های متفاوتی بروز کرد. «کانستبل»^۱ در منظره‌های خود نگرش تازه‌ای به طبیعت را پیش نهاده بود؛ و در آثارش واقعیت تازه‌ای نمایان شده بود. دمیه^۲ با طرحهایش نقد اجتماعی و سیاسی را رایج کرده بود و در آثار رنگ و روغنش برخی جنبه‌های واقعیت روزمره را بر می‌گزید. او مسئله واقعیت را از وجه

1 - CONSTABLE

2 - DAUMIER